

ZA ZWROTNYM
POTWIERDZENIEM ODBIORU

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW

ul. Archidiakońska 4
20-113 Lublin

tel. 81 532-90-35, 81 532-59-37, 81 532-26-04

3607

Sz. P. Paweł Dąbrowski

BURMISTRZ

Urząd Miejski w Urzędowie

ul. Rynek 26, 23-250 Urzędów

Urząd Miejski w Urzędowie

Wpł. 19.07.2021

L. dz.

L. zał. podpis.....

Nasz znak:

IA.5151.41.1.2021

data: 2021.07.15

Sprawa: wytyczne konserwatorskie dotyczące nieruchomości zabytku archeologicznego położonego w m. Leszczyna, gm. Urzędów

Obiekt: grodzisko wczesnośredniowieczne wpisane do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod nr C/10 na mocy decyzji WKZ w Lublinie z 11 lutego 1969 r., znak: KI-7/107/69

3 marca 2021 r. wpłynął do kancelarii WUOZ w Lublinie wniosek, znak: OZ.4125.1.1.2021 w sprawie wydania przez urząd konserwatorski wytycznych dla potrzeb opracowania programu zagospodarowania i udostępnienia obiektu zabytkowego dla celów turystycznych oraz dotyczących podjęcia ewentualnych zabiegów powstrzymujących naturalne procesy erozyjne powodujące uszkodzenie zabytku - grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie wpisanego do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod nr C/10. W maju br. zorganizowano wspólne oględziny obiektu i przeprowadzono wstępne konsultacje z udziałem Pana Burmistrza, pracowników służb konserwatorskich oraz innych pracowników Urzędu Gminy.

Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków z zadowoleniem przyjmuje informację o planowanym rozpoczęciu przez posiadacza grodziska działań nakierowanych na poprawę stanu zachowania zabytkowej substancji, podniesienie jakości przestrzeni zabytku oraz wzmocnienie walorów turystyczno-krajoznawczych tego niezwykle cennego dla regionu zabytku archeologicznego. Służby konserwatorskie żywią nadzieję, że realizacja zamierzonego projektu stworzy dogodne warunki do utrwalenia zachowanych wartości zabytkowych grodziska w Leszczynie oraz zapewni jego pozostawienie w dobrym stanie dla przyszłych pokoleń.

Biorąc pod uwagę praktyczny wymiar przedstawionych poniżej wytycznych konserwatorskich zostaną one zaprezentowane z zachowaniem podziału na: podstawowe (konieczne) - pkt A., zalecane - pkt B. Pierwsze mają na celu przede wszystkim określenie działań niezbędnych (zakazy i nakazy) dla zachowania substancji zabytku i służących poprawie stanu jego zachowania. Drugie, określone jako zalecane, wskazywać będą elementy kreacji konserwatorskiej dopuszczające nieznaczne ingerencje w substancję zabytku w związku z planowanym zamierzeniem. Proponowane przez urząd rozwiązania opierać się będą na zebranych doświadczeniach oraz na analogiach z podobnymi działaniami zastosowanymi na zabytkowych obiektach grodowych lub w rezerwach archeologicznych.

LWKZ pragnie zwrócić uwagę, że nadrzędną zasadą, która kierować się należy podczas projektowania różnego rodzaju aktywności inwestycyjnych na terenie zabytku winno być pozostawienie zachowanej substancji zabytku w stanie możliwie nienaruszonym. Dotyczy to wszystkich elementów składowych, lecz nie tylko obejmujących widocznych w terenie form (wały i fosy), ale i niedostrzegalnych gołym okiem nawarstwień kulturowych, obiektów archeologicznych oraz artefaktów zdeponowanych poniżej poziomu gruntu. Wiedza archeologiczna, która pozwala rekonstruować zamierzoną przeszłość ukryta jest nie tylko w zewnętrznym kształcie zabytku, ale w jego zawartości i strukturze. Zabytki archeologiczne, szczególnie te o zachowanej własnej formie krajobrazowej (wśród, których

znaczące miejsce zachowują grodziska) - są kruche i nieodnawialne. Dlatego też, każdej ingerencji, w tym wymuszonej np. czynnikami naturalnymi, powinny towarzyszyć badania archeologiczne i archeolog dokumentujący oraz badający zachowane relikty oraz łączące je relacje. Rezultatem takiego działania będzie zminimalizowanie utraty niezwykle cennych informacji źródłowych. Należy przy tym zwrócić uwagę, że położone na gruntach wsi Leszczyna grodzisko pomimo, że posiada stosunkowo dobry stan zachowania to nadal jest niedostatecznie zbadane metodami archeologicznymi. Dysponujemy skromnymi zasobami świadectw archeologicznych odkrytych na leszczyńskim grodzie. Nadal nie rozstrzygnięte przez archeologów pozostają odpowiedzi na pytania: jaka była pierwotna funkcja grodziska (mieszkalna, administracyjna czy reprezentacyjna?), sposób jego użytkowania (gród trwale zamieszkiwany, czy okresowo - refugium?), wewnętrzne rozplanowanie (czy i gdzie funkcjonowała grodowa zabudowa, lokalizacja pierwotnego wjazdu?) itd. Stąd w miarę możliwości wszelkie działania inwestycyjne wpływające na zabytek archeologiczny, na jego wartości konserwatorskie i naukowe, w tym szczególnie działania ingerujące w podłoże gruntowe powinny być wykonywane ze szczególną rozwagą i ograniczone do niezbędnego minimum. W sytuacjach koniecznych prace inwestycyjne przy zabytku na obszarze, na którym planowane są niewielkie chociażby ingerencje gruntowe (np. przy instalowaniu tablic informacyjnych, elementów niezbędnej infrastruktury turystycznej, budowy ścieżek, itd.) winny zostać poprzedzone badaniami archeologicznymi zrealizowanymi w oparciu o wcześniejsze uzgodnienia LWKZ.

Warto w tym miejscu podkreślić, że przy opracowaniu programu zagospodarowania i udostępnienia zabytku, w tym przy podejmowaniu prób rekonstruowania pierwotnego wyglądu leszczyńskiego grodu lub jego poszczególnych elementów należy posługiwać się aktualnym stanem wiedzy naukowej dotyczącej omawianego zabytku. Odnaleźć je można w najnowszych publikacjach jemu poświęconych - patrz.: Rozwałka A., Mączka G., Niedźwiadek R. *Przedpaństwowy gród w Leszczynie i jego zaplecze osadnicze. Wybrane problemy*, [w:] Wojenka M., Wołoszyn M. (red.), *Od Bachorza do Światowita ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu archeologicznym, historycznym i językoznawczym. Studia źródłoznawcze dedykowane Profesorowi Michałowi Parczewskiemu w 70-tą rocznicę urodzin*, Kraków-Rzeszów 2016, s. 281-311; M. Florek, *Grody plemienne południowej Lubelszczyzny /.../ Grodzisko w Leszczynie, gm. Urzędów, pow. kraśnicki* [w:] *Grody z okresu plemiennego na Lubelszczyźnie, Skarby z Przeszłości* (red. E. Banasiewicz - Szykuła), Lublin 2018, ss. 71-124 (ksero w/w publikacji w załączeniu)

A. podstawowe wytyczne konserwatorskie:

- za szczególnie niecierpiące zwłoki należy uznać podjęcie działań, które zahamowałyby lub zminimalizowały występujące w obrębie grodziska procesy erozyjne. Naturalne zjawiska glebowe, na co wskazują długoletnie obserwacje obiektu, powodują postępującą degradację jego najcenniejszych substancji – systemu zachowanych obwałowań i fos. Elementy te, stanowią wyjątkową osobliwość leszczyńskiego grodu, którą bezwzględnie należy chronić, w tym m.in. przed oddziaływaniami naturalnymi. Erozja glebowa doprowadziła do samoistnego wytworzenia się przecinających oba pierścienie szańców i foss - (mikro) wąwozów lessowych. To wielce niepokojące zjawisko. Szczególnie widoczne jest na stromych zboczach doliny tj. od strony zachodniej i południowej. Zaniechanie odpowiednio zaplanowanych działań prewencyjnych doprowadzi w najbliższej przyszłości do natężenia się erozji, powstania rozleglejszych i głębszych wcięć lessowych. Znaczna część grodziska może wówczas ulec destrukcji. Sądzymy, że wspomniane wyżej naturalne zjawiska są wynikiem wymywania z majdanu grodziska (spływu) po opadach atmosferycznych wierzchnich warstw gleby lessowej. Negatywny wpływ na podłoże geologiczne ma znaczny spadek terenu w obrębie obiektu;

- złożoność występujących na grodzisku naturalnych przeobrażeń geologicznych, silnie oddziałujących na jego strukturę wymusza potrzebę przeprowadzenia analiz oraz uzyskania wytycznych ekspertów z dziedziny geomorfologii – jeszcze przed rozpoczęciem prac projektowych. Warto też rozważyć włączenie do zespołu projektowego specjalistów z zakresu organizowania przestrzeni zielonych (np. parków). Specjaliści z tej dziedziny powinni dysponować popartą doświadczeniem wiedzą o zapobieganiu erozji gleb w obrębie zielonych przestrzeni publicznych;

- priorytetem powinno być też przeprowadzenie zabiegu wzmocnienia skarp wału zewnętrznego - na odcinku biegnącym równoległe z wyremontowaną ostatnio drogą gminą prowadzącą do najbardziej odległego gospodarstwa położonego na kulminacji wniesienia (patrz punkty B na zał. 1). Urząd konserwatorski wskazuje na potrzebę zastosowania na zewnętrznych skarpach wałów dodatkowych zabiegów agrotechnicznych polegających na usuwaniu wyznaczonych porastających nasypy drzew, usunięciu karp, montażu siatek zabezpieczających oraz nasadzenie właściwie dobranej roślinności trawiastej. Docelowo roślinność ta powinna być niskopienna, niewymagająca dużych nakładów pielęgnacyjnych, zapewniająca (w połączeniu z siatką) spoiwość warstwy humusowej, zapobiegająca wymywaniu podłoża lessowego i osuwaniu się skarpy, ograniczająca rozrost innej roślinności. Wycince powinny być poddane drzewa zagrażające upadkiem oraz powstaniem wykrotów, których systemy korzeniowe nie wpływają pozytywnie na stan zachowania skarpy, i które mogą zagrażać trwałości ziemnych nasypów wałów;

- należy też rozważyć usunięcie z obiektu drzew młodszych, niepożądanych, powodujących zbędne zagęszczenie drzewostanu występującego w obrębie zabytku. W ramach działań prewencyjnych zalecane jest podjęcie dodatkowych czynności nakierowanych na ograniczenie rozrostu porastającej obiekt roślinności, głównie drzewiastej oraz krzewów, np. poprzez regularną trzebież, usuwanie podszytu, wykaszanie itd.;

- z uwagi na potrzebę zachowania nienaruszalności substancji zabytku - zakazuje się ingerencji w strukturę zachowanych elementów fortyfikacji grodziska posiadających własną formę krajobrazową tj. nasypów wałów oraz fos. Obiekty te winny być całkowicie wyłączone z użytkowania i pozostawione w stanie nienaruszonym. Wytyczone dla potrzeb zwiedzających ścieżki poprowadzone powinny być po terenie majdanu, lub przy spełnieniu pewnych warunków - nad wałami i fosą, o czym dalej;

- zgodnie z powyższym zaleceniem, niedopuszczalne jest wytaczanie szlaków dla zwiedzających na zachowanych formach terenowych tj. po szanicach lub w obrębie fos oraz na obszarze przestrzeni międzywałowej. Niezbędne jest też doprowadzenie do zaprzestania wykorzystywania przez odwiedzających zabytek obecnie funkcjonujących i niezabezpieczonych ścieżek biegnących po kulminacjach obwałowań lub przebiegających w obrębie fos albo po przecinających wały naturalnych wgłębieniach;

- sygnalizujemy konieczność skanalizowania prowadzącej do obiektu „ścieżki dojścia”. Odpowiednie byłoby wytyczenie na grodzisku jednego stałego i użytecznego dla różnych funkcji ciągu komunikacyjnego. Za dogodne można uznać wyprowadzenie w/w „ścieżki dojścia” od zakończenia drogi gminnej utwardzonej kostką brukową. Można wykorzystać obecnie funkcjonujący szeroki wjazd na grodzisko od strony południowo-wschodniej, przecinający oba pierścienie wałów i biegnący w stronę centralnej części majdanu. Pozostałe ścieżki pozwalające dotrzeć do wnętrza grodziska powinny być niedostępne (zamknięte) dla zwiedzających;

- należyta uwagę powinno się poświęcić ustaleniu formy i kierunków ruchu turystycznego po obiekcie. Przy projektowaniu funkcjonalnego i przyjaznego zwiedzającym schematu ruchu turystycznego w obrębie zabytku należy uwzględnić wszystkie czynniki oddziałujące na jego wartości zabytkowe. Komunikacja w obrębie grodziska powinna odbywać się wyłącznie pieszo. Nowe, większe gabarytowo obiekty przeznaczone do obsługi turystycznej należy lokować poza narysami fortyfikacji grodziska. Chodzi tu o obiekty

udostępnione dla turystów zmotoryzowanych (miejsca parkingowe), posługujących się rowerem (stojaki na rowery) lub pieszych (zadaszenie z ławkami). Bieg ścieżek należy wyznaczyć w bezpiecznym oddaleniu od uszkodzonych fragmentów wałów, zapadlisk znajdujących się w zachodniej części grodziska. Należy też zapewnić dostęp do zabytku osobom niepełnosprawnym;

- odtworzenie wyglądu dawnej zabudowy leszczyńskiego grodu lub innych urządzeń obronnych (np. bramy wjazdowej, palisad) wobec ograniczeń wynikających z obecnego stanu wiedzy o zabytku, o czym wspomniano już wcześniej - jest obecnie niemożliwe. Wznoszenie w granicach zamkniętej fortyfikacji części grodziska obiektów zrekonstruowanych - np. chat, ziemianek, wież itd. lub innych obiektów imitujący styl budownictwa charakterystyczny dla okresu użytkowania grodziska, wobec braku archeologicznych podstaw źródłowych oraz w zgodzie ze współczesną doktryną konserwatorską - jest obecnie niedopuszczalne;

- dla zaspokojenia potrzeb obsługi ruchu turystycznego dopuszcza się na terenie grodziska budowę pieszych ścieżek wycieczkowo - edukacyjnych. Kładąc nacisk na ich trwałość i funkcjonalność zalecane jest utwardzenie ścieżek z wykorzystaniem materiałów sypkich (np. kruszyw) lub drewna (kładki). Podczas wykonywania płytkiej podbudowy ścieżek właściwe jest zastosowanie dysertacji z folii, izolującej od naturalnego lessowego podłoża i ograniczającej wzrost samosiewnych roślin;

- biorąc pod uwagę cel planowanej inicjatywy, mającej doprowadzić do poprawy jakości przestrzeni turystycznej zabytku, jego atrakcyjności i funkcjonalności - urząd konserwatorski wyraża zgodę na montowanie na terenie majdanu grodziska, wzdłuż zaprojektowanych ścieżek dla zwiedzających niezbędnych elementów małej architektury parkowej - ławek, śmietników, tablic informacyjnych i kierunkowych. Zwraca się przy tym uwagę, że przy ich stylizacji należy głównie posługiwać się materiałem nawiązującym historycznie do epoki wczesnego średniowiecza - czyli materiałem drewnianym.

B. wskazania konserwatorskie:

- biorąc pod uwagę wspomniane już wyżej panujące w obrębie zabytku warunki, w tym szybko postępującą naturalną dewastacją zabytku, powodowaną silnymi oddziaływaniami erozyjnymi - proponowanym rozwiązaniem jest uzupełnienie materiałem ziemnym (lessem) ubytków w zniszczonych odcinkach wałów. Dotyczyć to powinno głównie uszkodzonych obwałowań przebiegających od strony doliny tj. od zachodu i południa, gdzie zniszczenia systemu fortyfikacji są największe. Takie rozwiązanie, doprowadzające do ponownego zamknięcia się pierścienia szańców, zahamowałoby transport wyerodowanego materiału ziemnego w stronę dolin, spowolniłoby procesy erozji stokowej i uniemożliwiłoby powiększenie wcinających się w głąb grodziska wąwozów lessowych lub pojawienie się nowych;

- w celu poprawy walorów ekspozycyjnych (wizury) zabytku, dla uczynienia monumentalnego charakteru usypanych form wzniesionych przez budowniczych leszczyńskiego grodu należy rozważyć możliwość odlesienia lub znacznego zredukowania drzewostanu na części obszaru, który zajmuje grodzisko. Proponowane rozwiązanie, nawiązujące częściowo do dawnego modelu pokrycia obiektu (w latach 30 XX w. grodzisko w znacznej części pozbawione było drzew) uzyskałoby akceptację LWKZ. Na załączniku graficznym (patrz strefa A na zał. 1) oznaczono strefę w obrębie, której dopuszcza się wylesienie lub przerzedzenie istniejącego drzewostanu;

- jak już wspomniano, stopień rozpoznania archeologicznego obiektu jest niedostateczny. Badaniami wykopaliskowymi, jedynymi jakie przeprowadzono w 1995 r. objęto tylko ok. 0,3 % całego arealu grodziska. Brak danych archeologicznych znacznie ograniczają możliwości wydania właściwych zaleceń konserwatorskich dla potrzeb planowanych zamierzeń inwestycyjnych, z uwagi brak dokładnych informacji o zawartości i

strukturze podziemnych substancji zabytkowych. Dlatego też optymalnym rozwiązaniem byłoby przeprowadzenie w fazie przedprojektowej nieinwazyjnych badań archeologicznych w obrębie obiektu. Postulowane jest wytypowanie do badań geofizycznych pozbawionego drzew (lub przeznaczonego do odlesienia) obszaru majdanu grodziska. Najtrafniejsze byłoby wykorzystanie metody prospekcji magnetycznej lub radarowej lub obu połączonych. Uzyskane wyniki wzbogaciłyby wiedzę archeologiczną o zabytku oraz pozwoliłyby potwierdzić, czy na jego terenie faktycznie występują niezarejestrowane dotychczas obiekty archeologiczne (np. relikty zabudowy, obiekty osadnicze itd.), gdzie, jaki jest stopień ich zagęszczenia i jaki mają charakter. Rezultaty tych badań będą mogłyby przełożyć się na ergonomiczne planowanie rozwiązań projektowych – np. przy lokalizacji obiektów małej architektury, kładek i punktów obserwacyjnych, wytyczaniu utwardzonych ścieżek itd. W ten sposób, jeszcze w trakcie fazy projektowej można byłoby uniknąć wszelkich kolizji planowanych ingerencji w podłoże gruntowe (np. związanych ze stabilizowaniem zaprojektowanych obiektów) z podziemnymi zabytkowymi strukturami antropogenicznymi, których badanie archeologiczne zwykle jest złożone i kosztowne;

- na trasie projektowanych i przeznaczonych dla zwiedzających ścieżek, w celu umożliwienia odwiedzającym dogodnej obserwacji z dystansu grodowego systemu obronnego – proponuje się instalacje na grodzisku drewnianych podwyższeń, ramp, kładek lub platform obserwacyjnych. Obiekty tego rodzaju mogą zostać wystawiane ponad i przed czołem wewnętrznego szańca, z możliwością ich przedłużenia nad fosą, obszaru między szaniami, w stronę zewnętrznego pierścienia wałów. Przy projektowaniu tego rodzaju rozwiązań konstrukcyjnych optymalne byłoby wykorzystanie porastających obiektów większych drzew, poprzez zawieszenie na nich konstrukcji - bez powiązania ich trwale z gruntem. Wyjątek stanowi obszar, w obrębie którego prowadzone były już badania wykopaliskowe (parz zał. 1). Teren ten po przeprowadzonych wykopaliskach pozostaje już wyjałowiony pod względem archeologicznym. Oznacza to, że w obrębie narysów zasypanych wykopów badawczych można instalować zagłębione w grunt konstrukcje pod nowe obiekty, w tym w/w podwyższenia, kładki i punkty obserwacyjne.

Przypominamy, że wszelkie roboty przy zabytku, uwzględniające wyrażone wyżej wymogi konserwatorskie powinny być uzgodnione z LWKZ - zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami /Dz. U. z 2021, poz. 710 , tekst jednolity/.

Przepraszając za zwłokę w udzieleniu odpowiedzi na wniosek LWKZ deklaruje pomoc i udział w bieżących, roboczych konsultacjach w trakcie przygotowywania dokumentacji projektowej.

Załącznik:

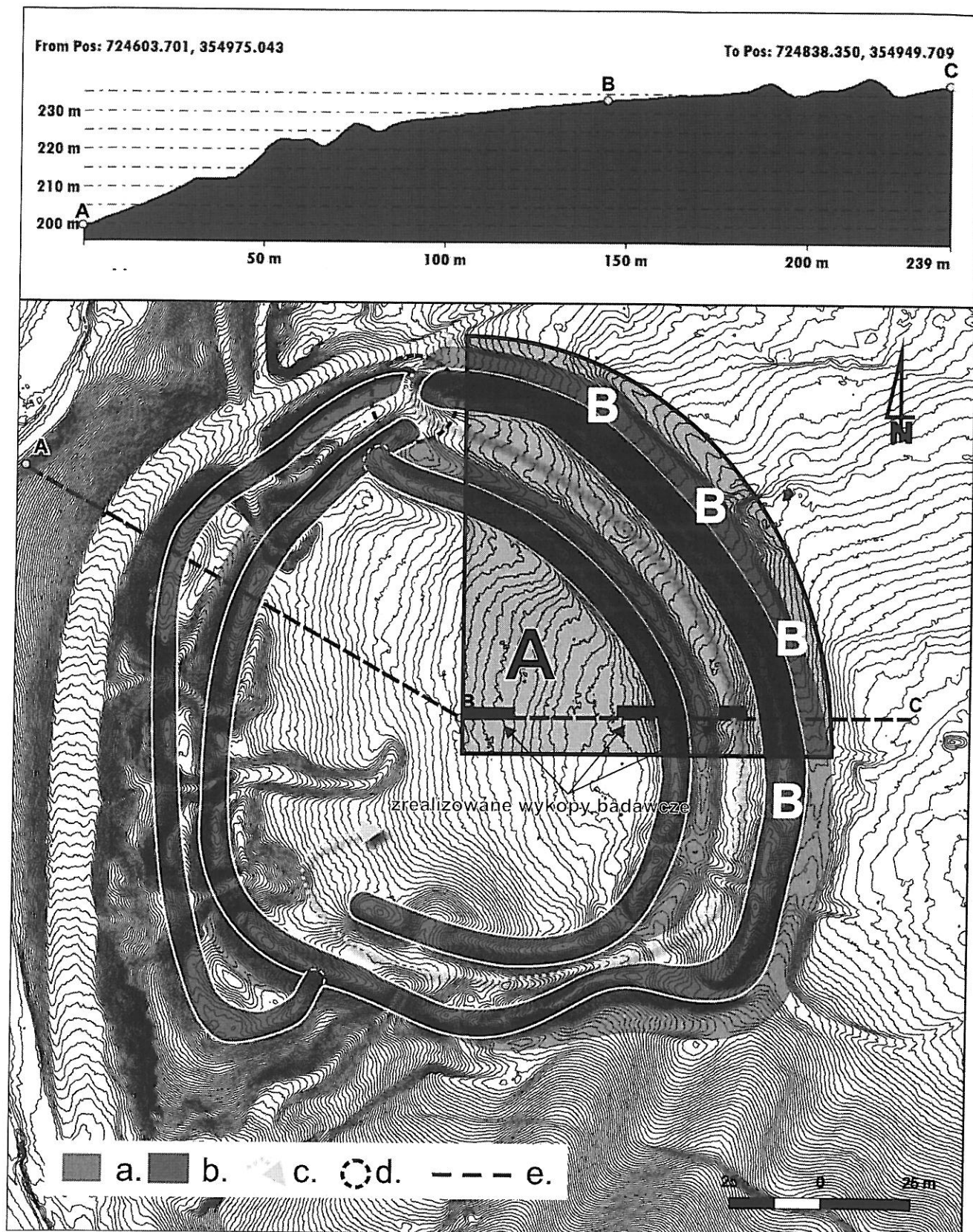
ksero opracowań naukowych dot. zabytku

zał. 1 - mapa grodziska z oznaczeniem wspomnianych w piśmie punktów i stref

Lubelski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
dr Dariusz Kopciowski

Do wiadomości:

1. Adresat
2. a/a

A. strefa z dopuszczeniem odlesienia lub znacznego zredukowania drzewostanu

B. odcinek ziemnych szańców - wskazany do zabezpieczenia i przeprowadzenia zabiegu wzmocnienia skarp wału

